Çayeli İlçesi Kıyı Şeridinde Çay Üretiminde Girdi Tesbiti ve Maliyet Hesabı Üzerine Bir Araştırma [1]

Özet: Araştırma, çay üretimindeki girdi ve maliyet tespiti amacı ile Rize - Çayeli üretim alanında yapılmıştır. Araştırma için gerekli olan veriler işletmelere uygulanan anketlerle toplanmıştır. 1992 yılı hasat sonu gözönünde tutularak 20 Aralık 1992 - 5 Ocak 1993 tarihleri arasında araştırma bölgesinde anketlerle bilgi toplanmıştır.

Araştırma bölgesinde I. grupta (< 5499 m^2) 112 işletme, II. grupta (5500-10499 m^2) 35 işletme, III. grupta (10500-15499 m^2) 5 işletme olmak üzere toplam 152 işletmede anket yapılmıştır. 1 Kg yaş çay yaprağının maliyeti I. grupta 2030.9 TL., II. grupta 2005.9 TL., III. grupta 1993.1 TL. olup işletmeler ortalamasında 2019.3 TL. olarak hesaplanmıştır.

1992 yılında Çaykur Genel Müdürlüğü yaş çay yaprak alım fiyatını 1. sürgün için (toplam ürünün % 40'ı) 2250 TL., 2. sürgün için (toplam ürünün % 40'ı) 2350 TL., 3. sürgün için (toplam ürünün % 20'si) 2500 TL. olarak ilan etmiştir. Yaş çay yaprağının ortalama alış fiyatı 2340 TL. olmaktadır. Bunlara göre yaş çay üreticileri, 1 Kg yaş çay yaprağından, I. grupta 309.1 TL., II. grupta 334.1 TL., III. grupta 406.9 TL. ve işletmeler ortalamasında 320.8 TL. net gelir elde etmişlerdir. Çaylık alandaki büyümeye paralel olarak kilogram başına üretici gelirinde artma görülmektedir.

A Study on Determining Input and Cost in Tea Production in Shoreline of Çayeli Town

Abstract: This study has been carried out in Rize - Çayeli production region with the purpose of determining the input and the cost in tea production. The data necessary for the study was obtained by means of the questionnaire applied in the companies.

[1] Bu çalışma Prof.Dr. İhsan ÖZÇELEBİ danýþmanlýðýnda Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarým Ekonomisi Bölümünde Arþ. Gör. Vedat Daðdemir tarafýndan yapýlan Yüksek Lisans Tezinin kýsaltýlmýþ makalesidir.

Taking into account of the harvest in 1992 necessary imformation was obtained in the research area between December 20 th, 1992 and January 5 th, 1993.

In the research area, the questionnaire was carried out at 152 companies of which 112 were in the first group (< 5499 m^2), 35 were in the second group (5500-10499 m^2) and 5 were in the third group (10500-15499 m^2). The cost of 1 Kg of fresh tea leaf was 2030.9 TL. in the first group companies, 2005.9 TL. in the second and 1933.1 TL. in the third group companies and it was estimated as 2019.3 TL. in general.

In 1992, General Directorate of Çaykur declared the purchasing price of fresh tea as 2250 TL. for the first shooting (40 % of total product), 2350 TL. for the second shooting (40 % of total product) and 2500 TL. for the third shooting (20 % of total product). Thus, the average Purchasing price of Fresh tea leaves is 2340 TL. In this respect, tea cultivators earned from one kilogram of fresh tea leaf 309.1 TL. in the first group of companies, 334.1 TL. in the second group of companies, 406.9 TL. in the third group of companies and 320.8 TL. in general. There is an inrease in the income of the producers for per kilogram parallel to the increase in the tea cultivation area.

Giriş

Türkiye'de çay içme alışkanlığı 1600 yıllarından sonra başlamıştır. Üretimine ise 1924 yılından sonra, Sovyet Rusya'dan getirilen tohumlarla çay sahası tesis edilerek başlanmıştır (1). Türkiye'de çay dikim alanları dünya çay dikim alanlarının % 2.4'ünü oluşturmakta iken dünya çay üretiminde Türkiye'nin payı % 4.4'tür (2). 1963 yılında Türkiye'nin çay talebi kısmen ithalat ve kısmende üretimle karşılanırken bu tarihten sonra tamamı iç üretim ile karşılandığı gibi zaman zaman ihraç imkanlarıda doğmuştur (3).

Türkiye, dünyanın en genç çay üreticilerinden olmasına rağmen önemli mesafeler katetmiştir. Fakat, modern çay tarımının yaygınlaşması, birim başına verimin arttırılması ve toplanacak çay yaprağının standardize edilmesi gibi uzun dönemli ve istikrarlı bir çay tarım politikasının belirlenmesinde arzulanan seviyeye ulaşılamamıştır.

1992 yılında toplam çay dikim alanı 893 454 dekardır. Bu alandan Çaykur 620 000 ton, Özel Sektör 250 000 ton olmak üzere toplam 870 000 ton yaş çay yaprağı satın almışlardır. Çay dikim alanlarında 1. sırayı % 63 ile Rize, 2. sırayı % 23 ile Trabzon, 3. sırayı % 11 ile Artvin, 4.ve 5. sırayı % 3 ile Giresun ve Ordu illeri almaktadır (4).

19 Aralık 1984 gün ve 18 610 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 3092 sayılı kanun ile Çaykur'un bünyesi değişmemiş ancak bulunduğu piyasanın yapısı değişmiştir. Çay tekelini kaldıran bu kanunla monopol piyasadan oligopol piyasaya geçilmiştir (5).

Yörede daha önce benzer bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma, çay maliyetlerinin düşürülmesinde uygulanacak stratejilerin belirlenmesinde bir kaynak teşkil edeceği gibi yaş çay yaprağının taban fiyatı tespitinde de bir fikir vereceği düşünülmüştür.

Materyal ve Metot

Materyal

Araştırma Rize İli Çayeli İlçesinde ekonomik öneme sahip en önemli ürün olan Çay'ın üretim girdilerini, 1992 yılı cari fiyatları ile tek ürün maliyet analiz yöntemi kullanılarak 1 Kg yaş çay yaprağının maliyetini hesaplamak amacı ile yapılmıştır.

Tablo-1.Çayeli ilçesi kıyı şeridinde yer alan işletmelerin sahip olduğu çaylıkların gruplandırılması (6)

Çaylık Alan (m^2)	Bu Alanlar Arasında Çaylığı Olan Üreticiler Sayısı	m^2
< 5 499	10 937	34 747 983
5 500 - 10 499	3 358	26 023 361
10 500 - 15 499	443	5 715 428
15 500 - 20 499	61	1 080 430
20 500 - 25 499	12	273 403
25 500 - 30 499	2	56 353
30 500 - 35 499	+ 1	+ 34 570
	14 814	67 931 528

Rize İli Çayeli İlçesinde 1992 yılında 91563 dekarlık toplam çay dikim alanı hesaplanmıştır. Çay dikim alanı Rize ilinin % 16.24'ünü, Türkiyenin ise % 10.24'ünü kapsamaktadır. Rize il merkezinden sonra en çok çay üreten ilçe Çayelidir (6).

Ön çalışma esnasında Çaykur Genel Müdürlüğü Tarım Daire Başkanlığı'ndan elde edilen bilgilere göre Çayeli İlçesinde çay üreticilerinin sayısı toplam olarak 19 307'dir. Kıyı şeridindeki üreticilerin sayısı ise 14 814 olarak tespit edilmiştir (6).

Veri sağlamada anket yöntemi kullanılmıştır. Tüm çay üreticilerinin % 76.7'si, üretimin ise % 74.2'sinin kıyı şeridinde yer almaları ve kıyı şeridinden yükseğe çıkıldıkça yaş çay yaprağı veriminde azalma meydana gelmesi nedeni ile anket yapılan işletmeler kıyı şeridindeki işletmeler arasından seçilmiştir.

Bu gruplandırmada mevcut işletmelerin % 99'undan fazlasını oluşturduğu için ve daha objektif sonuçlara varabilmek amacı ile araştırmaya ilk üç grup alınmıştır.

	Üretici Sayısı	Alan(m^2)
I. Grup (< 5499) İşletmeler	10 937	34 747 983
II. Grup (5500 - 10499) İşletmeler	3 358	26 023 361
III. Grup (10500 - 15499) İşletmeler	443	5 715 428
	+	+
	14 738	66 486 772

Bu ilk üç grup kıyı şeridindeki üreticilerin % 99.5'ini, çaylık alanın ise % 97.9'unu oluşturmaktadır.

Metot

A. Örnek Büyüklüğünün Saptanması ve Örneğe Girecek İşletmelerin Seçiminde Uygulanan Metot: Örnek büyüklüğünün saptanması ve işletmelerin seçiminde tabakalı örnekleme metodundan yararlanılmıştır.

Tabakalı örnekleme metoduna göre, populasyonun homojen yapıda olmaması (heterojen yapıda olması) halinde, populasyon önce homojen tabakalara ayrılmakta, böylece oluşturulan her tabaka içinde şansa bağlı örnekleme yolu ile örnekler seçilmektedir (7). Buna göre Çayeli İlçesi kıyı şeridinde yaş çay üreticiliği yapan işletmeler, çaylık büyüklüğüne göre gruplara ayrılmışlardır.

Araştırmada, örnek ortalamasının ($\bar{x}$), populasyon ortalamasından (μ) sapmasının % 10'u geçmemesi esas alınmıştır. Bu şartı % 5 hata, diğer bir ifade ile % 95 doğrulukla, sağlayabilecek örnek büyüklüğü

$$n = \frac{z^2 \sigma^2}{(x - \mu)^2}$$

n = Örnek Sayısı
z = Standart Normal Dağılım Değeri
σ^2 = Anakitleye Ait Varyans
μ = Populasyon Ortalaması
x = Örnek Ortalaması

formülü ile bulunmuştur (8)(9)(10). Buna göre I. grup işletmelerden 112 işletme, II. grup işletmelerden 35 işletme ve III. grup işletmelerden 5 işletme olmak üzere toplam 152 işletme örnek büyüklüğünü oluşturmuştur.

Örneği oluşturan işletmelerin saptanmasında kura yöntemi uygulanmıştır. Belirlenen işletmelerden bazılarının aranan koşulları taşıyamayacakları veya araştırmanın amacına ters düşecek özellikte olabilecekleri düşünülerek her bir tabakadaki örnek büyüklüğünün % 10'u oranında yedek işletme seçilmiştir.

B.Verilerin Elde Edilmesinde Uygulanan Metot: Verilerin elde edilmesinde hazırlanan anket formları Çaykur Genel Müdürlüğü Tarım Daire Başkanlığı'nca hazırlanan 1992 yılı çay üretim masrafları tablosundan yararlanılmış, ayrıca ön çalışma esnasında üreticilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir.

Anket çalışmaları 20 Aralık 1992 - 5 Ocak 1993 tarihleri arasında yapılmış, 1992 çay ürünü hasadının sona ermesi göz önünde tutulmuştur.

C. Verilerin Değerlendirilmesi ve İşletmelerin Ekonomik Analizinde Uygulanan Metot: Anketlerde elde edilen, gerekli kontrol ve düzenlemeleri yapılan işletmelere ait verilerin değerlendirilmesinde tek ürün maliyet analizi metodundan yararlanılmıştır.

Bulgular

Çay Üretiminde Girdi ve Maliyet Hesabı

Bir çaylık 3 yıldan sonra ürün vermektedir. Bundan dolayı ilk 3 yılda yapılan masraflar, çaylık tesis masrafları olarak tablo 2'de gösterilmiştir (6) (11).

Amortisman; Üreticilerle yapılan anketler sonucunda elde edilen tesis masrafları toplamının, çaylığın ekonomik ömrü olarak kabul edilen 60 yıla bölünmesi ile elde edilmiştir (Tablo 2) (11).

Tablo-2. Bir Dekar Çay Bahçesi Tesis Masrafları*

			I. Yıl		II. Yıl		III. Yıl	
	Birim	Fiat (TL)	Miktar	Tutar (TL)	Miktar	Tutar (TL)	Miktar	Tutar (TL)
Arazi Açma	İşçi/gün	80 000	8.17	653 600	-	-	-	-
Krizma	İşçi/gün	80 000	12.83	1 026 400	-	-	-	-
Teras,Kanal, Yol Yapımı	İşçi/gün	80 000	9.83	786 400	-	-	-	-
Çiftlik Gübresi	Kg	100	545.00	54 500	-	-	-	-
Çiftlik Gübresinin Nakli ve Serilmesi	İşçi/gün	80 000	0.75	60 000	-	-	-	-
Tohum	Kg	5 000	36.70	183 500	-	-	-	-
Tohum Ekilmesi	İşçi/gün	80 000	1.67	133 600	-	-	-	-
Ot Çapası	işçi/gün	80 000	2.50	200 000	3.50	280 000	3.25	260 000
Seyreltme, Tamamlama	İşçi/gün	80 000	-	-	0.58	46 400	-	-
Kimyevi Gübre	Kg	650	-	-	45.00	29 250	70.00	45 500
Kimyevi Gübre Verilmesi	İşçi/gün	80 000	-	-	0.70	56 000	0.69	55 200
Gübre Nakli	Kg	100	-	-	45.00	4 500	70.00	7 000
Şekil Budaması	İşçi/gün	80 000	-	-	-	-	1.17	93 600
Toplam				3 098 000		416 150		461 300
Masraflar Toplamı								3 975 450
Masraflar Toplamının %42 Normal Faizi								1 669 689
Genel İdare Masrafları (Masraflar Toplamının % 3'ü)								119 263
Tarla Kirası**								681 250
Tesis Masrafları Toplamı								6 445 652
Amortisman: 6 445 652 : 60 = 107 427.5								

*Fiyatlar 1992 yılı birim fiatları olup işçi günlüğü ve miktarlar anketlerle tespit edilmiştir. Ahır ve kimyevi gübreler ile tohumun Kg fiyatları Çaykur Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır

**Anketlerle elde edilen verilere göre belirlenmiştir.

Çay üretiminde masraf olarak tespit edilen kalemler; Ahır gübresi, ahır gübresinin verilmesi, kimyevi gübre, kimyevi gübrenin verilmesi, çapalama, budama, hasat, alım yerine taşıma, masraflar toplamının % 42'den normal faizi[2], tarla kirası, genel giderler (%3) ve amortismandır (Tablo 3) (6) (11).

. Tablo 3. incelendiğinde; Yaş çay yaprağı üreten işletmelerde çaylık alan büyüdükçe işgücü giderlerinin oranı azalmaktadır. Yıllık üretim masrafları içerisinde I. grup % 40.8, II. grup % 40.3 ve III. grup % 40.1 iken işletmeler ortalaması % 40.6 olmaktadır. Bu azalmanın nedeni; (a) Nispeten küçük işletmelerde, üreticiler çaylıklarına daha fazla itina göstermekte ve emek vermektedirler. (b) Aile işgücü gideri sabit masraf niteliğinde olduğundan, işletme alanı büyüdükçe, dekara işgücü giderleri giderek düşmektedir.

[2] Zýraat bankasý'nýn 1992 yýlýnda çay üreticilerine vermiþ olduðu iþletme kredisi yýllýk faiz oraný

Tablo-3. I.Grup, II.Grup, III.Grup İşletmeler ile İşletmeler Ortalaması Girdi Hesabı (Dekara)

			I.Grup İşletmeler		II.Grup İşletmeler	
	Birim	**Fiyat(TL**	**Miktar**	**Tutar(TL)**	**Miktar**	**Tutar(TL)**
Ahır gübresi*	Kg	100	335.85	33 585.0	293.77	29 377.0
Ahır Gübresinin Verilmesi	işçi/gün	80 000	1.12	89 600.0	0.97	77 600.0
Kimyevi Gübre*	Kg	650	137.53	89 394.5	151.00	98 150.0
Kimyevi Gübrenin Verilmesi	İşçi/gün	80 000	0.61	48 800.0	0.69	55 200.0
Çapalama	İşçi/gün	80 000	2.10	168 000.0	1.51	120 800.0
Budama	İşçi/gün	80 000	0.47	37 600.0	0.42	33 600.0
Hasat	İşçi/gün	80 000	6.82	545 600.0	7.46	596 800.0
Alım Yerine Taşıma	İşçi/gün	80 000	0.90	72 000.0	0.91	72 800.0
Masraflar Toplamı				1 084 579.5		1 084 327.0
Masraflar toplamının % 42'den Normal Faizi				455 525.4		455 417.3
Tarla Kirası**				676 340.0		692 857.0
Genel Giderler (%3)				32 537.4		32 529.8
Amortisman				107 427.5		107 427.5
Yıllık Üretim Masraflar Toplamı				**2 356 407.8**		**2 372 558.6**

			III.Grup İşletmeler		İşletmeler Ort.***	
	Birim	**Fiyat(TL)**	**Miktar**	**Tutar(TL)**	**Miktar**	**Tutar(TL)**
Ahır gübresi*	Kg	100	213.60	21 360.0	322.14	32 214.0
Ahır Gübresinin Verilmesi	işçi/gün	80 000	0.73	58 400.0	1.07	85 600.0
Kimyevi Gübre*	Kg	650	172.00	111 800.0	141.14	91 741.0
Kimyevi Gübrenin Verilmesi	İşçi/gün	80 000	0.80	64 000.0	0.63	50 400.0
Çapalama	İşçi/gün	80 000	1.00	80 000.0	1.92	153 600.0
Budama	İşçi/gün	80 000	0.39	31 200.0	0.45	36 000.0
Hasat	İşçi/gün	80 000	8.20	656 000.0	7.01	568 800.0
Alım Yerine Taşıma	İşçi/gün	80 000	1.00	80 000.0	0.91	72 800.0
Masraflar Toplamı				1 102 760.0		1 083 155.0
Masraflar toplamının % 42'den Normal Faizi				463 159.2		454 925.1
Tarla Kirası**				710 000.0		681 250.0
Genel Giderler (%3)				33 082.8		32 494.7
Amortisman				107 427.5		107 427.5
Yıllık Üretim Masraflar Toplamı				**2 416 429.5**		**2 359 252.3**

* Ahır ve kimyevi gübrelerin Kg fiyatları Çaykur Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır.

** Anketlerle elde edilen verilere göre belirlenmiştir.

*** Kıyı şeridinde araştırmaya alınan toplam işletmeler (152 İşletme) gruplandırmaya tabi tutulmadan hesaplanmıştır (Yani Tartılı Ortalama Hesaplanmıştır).

İşgücü giderleri içerisinde en fazla işgücü oranını hasat almaktadır. Hasat için gereken işgücü oranı çaylıklar büyüdükçe artmaktadır. Yıllık üretim masrafları içerisinde I. grup % 23.2, II.grup % 25.2 ve III. grup % 27.2 iken işletmeler ortalamasında % 23.8 dir. Çaylık alan büyüdükçe kullanılan yabancı işgücü oranının arttığı gözlenmiştir. Araştırma bölgesinde yabancı işgücü günlüğü anketlerle 80 000 TL. olarak hesaplanmıştır.

Çapalama ve budama için gereken işgücü oranının çaylık alan büyüdükçe azaldığı tespit edilmiştir. Yıllık üretim masrafları içerisinde, çapalama I. grup % 7.1, II. grup % 5.0, III. grup % 3.3 iken işletmeler ortalamasında % 6.5 tir. Budama I.grup % 1.6, II. grup % 1.4, III. grup % 1.3, işletmeler ortalamasında ise % 1.5 tir.

Araştırmaya konu olan işletmelerde kimyevi gübre kullanımının fazla olmasının sebebi, ahır gübresinin yeterli düzeyde olmamasındandır. Ahır gübresi yeterli düzeyde olmadığından, çaylık alan büyüdükçe ahır gübresi oranında düşme olmakta, yıllık üretim masrafları içerisinde I. grup % 1.4, II. grup % 1.2 ve III. grup i% 0.9, işletmeler ortalamasında ise % 1.4 tür. Çaylık alanın artması ile ahır gübresinin oranında bir azalış olması, ahır gübresinin verilmesi için gereken işgücü oranında normal olarak bir azalış meydana getirmekte, yıllık üretim masrafları içerisinde I. grup % 3.8, II. grup % 3.3, III. grup % 2.4, işletmeler ortalaması ise % 3.6 dır.

Ahır gübresine karşılık kimyevi gübre oranında artma meydana gelmektedir. Yıllık üretim masraflarında I. grup %3.8, II. grup % 4.2, III. grup % 4.6'lık paya sahip iken işletmeler ortalamasında bu oran % 3.9 dur.

Kimyevi gübre oranında artışın olmasıda, kimyevi gübrenin verilmesi için gereken işgücü oranında bir artış meydana getirmektedir. Yıllık üretim masrafları içerisinde I. grup % 2.1, II.grup % 2.3 ve III. grup % 2.6, işletmeler ortalaması ise % 2.14 tür.

İşletmelerde çaylık alan küçüldükçe tarla kirası oranında bir azalış olmaktadır. Yıllık üretim masrafları içerisinde I. grup % 28.7, II. grup % 29.2 ve III. grup % 29.4, işletmeler ortalaması ise % 28.9 dur.

Amortisman sabit olarak alınmasına karşılık çaylık alan büyüdükçe amortisman oranında bir azalış olmaktadır. Yıllık üretim masrafları içerisinde I. grup % 4.6, II. grup % 4.5, III. grup % 4.4, işletmeler ortalamasında ise % 4.5 olarak yer almaktadır. Amortisman oranında azalma, yıllık üretim masraflarının çaylık alan büyüdükçe artmasından ileri gelmektedir.

Masraflar toplamının %42'den normal faizi ve genel giderler (%3), çaylık alanın büyüyüp küçülmesi ile yıllık üretim masrafları içerisindeki oranı önemli miktarda değişmemektedir. Araştırmaya alınan işletmelerdeki çaylıkların ortalama yaşları I. grupta 16.2, II. grupta 15.5, III. grupta 15.6 iken işletmeler ortalamasında 16 olarak hesaplanmıştır.

Gruplara göre ve işletmeler ortalamasında yıllık üretim masraflar toplamı ve dekardan alınan yaş çay miktarları ile bunların birbirine bölümünden elde edilen 1 Kg yaş çay'ın maliyeti tablo 4.'te gösterilmiştir (12).

Tablo 4. I.Grup, II.Grup, III.Grup İşletmeler ile İşletmeler Ortalamasında Maliyet Hesabı
(Dekara)

	I.Grup İşletmeler		**II.Grup İşletmeler**	
	Miktar(Kg)	**Tutar (TL)**	**Miktar(Kg)**	**Tutar(TL)**
Yıllık Üretim Masraflar Toplamı		2 356 407.8		2 372 558.6
Dekardan Alınan Yaş Çay Miktarı	1160.3		1182.8	
1 Kg Yaş Çay'ın Maliyeti*		2030.9		2005.9
	III.Grup İşletmeler		**İşletmeler Ortalaması**	
	Miktar(Kg)	**Tutar (TL)**	**Miktar(Kg)**	**Tutar(TL)**
Yıllık Üretim Masraflar Toplamı		2 416 429.5		2 359 252.3
Dekardan Alınan Yaş Çay Miktarı	1250		1168.4	
1 Kg Yaş Çay'ın Maliyeti*		1933.1		2019.2

$$* \text{ 1 Kg Yaş Çay Maliyeti} = \frac{\text{Yıllık Üretim Masraflar Toplamı (TL)}}{\text{Dekardan Alınan Yaş Çay Miktarı (Kg)}}$$

Tablo 4 incelendiğinde, yıllık üretim masraflar toplamı ve dekardan alınan yaş çay miktarı, çaylık alan arttıkça artış göstermiştir. Dekardan alınan yaş çay miktarındaki nisbi artış, yıllık üretim masraflar toplamındaki artıştan daha fazla olduğundan, çaylık alan arttıkça 1 Kg yaş çayın maliyetinde azalma olduğu belirlenmiştir.

Ülkemizde Çaykur Genel Müdürlüğü çay alımlarını kontenjan sistemine bağlamıştır. 1984 yılından sonra özel sektörün devreye girmesi ile ruhsatsız (kontenjan dışı) çaylıklar tesis edilmiş, fakat her işletmeye Çaykur'un belirlediği kontenjan kadar yaş çay yaprağı satabilme hakkı tanınmıştır (4). Üreticiler çaylıklardaki fazla çay yapraklarını özel sektöre satmış veya kendi atölyelerinde işlemişlerdir.

Yaş çay alımlarında özel sektör, Çaykur Genel Müdürlüğü'nün belirlemiş olduğu taban fiyatına kendi isteği ile uymuştur.

Tablo-5. Gruplar ve İşletmeler Ortalamasında Yaş Çay Yaprağının Dekara Verimleri ve Gelirleri

	Dekara Verimler ve Gelirler							
	I. Sürgün (%40) 2 250 TL/Kg		**II. Sürgün (%40) 2 350 TL/Kg**		**III. Sürgün (%20) 2 500 TL/Kg**		**Toplam (%100) 2 340 TL/Kg**	
Gruplar	**Verim (Kg)**	**Gelir (TL)**	**Verim (Kg)**	**Gelir (TL)**	**Verim (Kg)**	**Gelir (TL)**	**Verim (Kg)**	**Gelir (TL)**
I. Grup İşletmeler	464.12	1044270	464.12	1090682	232.06	580150	1160.3	2715102
II. Grup İşletmeler	473.12	1064520	473.12	1111832	236.56	591400	1182.2	2767752
III.Grup İşletmeler	500.00	1125000	500.00	1175000	250.00	625000	1250.0	2925000
İşletmeler Ortalaması	467.36	1051560	467.36	1098296	233.68	584200	1168.4	2734056

Çaykur Genel Müdürlüğü 1992 yılı yaş çay yaprağı alış fiyatını Mayıs - Haziran aylarını kapsayan I. sürgün dönemi için (toplam ürünün % 40'ı) 2 250 TL., Temmuz - Ağustos aylarını kapsayan II. sürgün dönemi için (toplam ürünün % 40'ı) 2 350 TL. ve Eylül - Ekim aylarını kapsayan 3. sürgün dönemi için (toplam ürünün % 20'si) 2 500 TL. olarak ilan etmiştir (4). Ortalama ağırlıklı fiyat (2 250 x 0.40 + 2 350 x 0.40 + 2 500 x 0.20) 2 340 TL. dir.

Tablo 3 ve tablo 5'in karşılaştırılması neticesinde; Bir dekar çaylığın yıllık üretim masrafları toplamının, yaş çay yaprağından sağlanan gayri safi üretim değerinden farkı, bir dekar çaylıktan ele geçen net geliri vermektedir.

Buna göre üreticiler bir dekar çaylıktan I. grupta (2 715 102 - 2 356 407.8) 358 694.2 TL., II. grupta 395 193.4 TL., III. grupta 508 570.5 TL., işletmeler ortalamasında ise 374 803.7 TL.'lık net gelir elde etmektedirler.

Tablo 4 ve tablo 5'in karşılaştırılması ile; 1 Kg yaş çay yaprağının ortalama satış fiyatından, 1 Kg yaş çay yaprağının maliyeti çıkarılırsa, üreticinin 1 Kg yaş çay yaprağından elde edeceği net gelir bulunur.

İşletme gruplarına bağlı olarak, çaylık alan artıkça hem yıllık üretim masrafları hemde dekardan alınan yaş çay yaprağı miktarı (dekara verim) artmaktadır. 1 Kg yaş çay yaprağından elde edilen gayri safi gelir artışı, yıllık üretim masraflarının artması ile

ortaya çıkan masraf artışından daha büyük olmaktadır. Bunun sonucunda da çaylık alan artıkça, 1 Kg yaş çay yaprağından elde edilen net gelir, işletme grupları itibarı ile artmaktadır. Nitekim Kg başına ortalama net gelir artışı I. grupta 309.1 TL., II. grupta 334.1 TL., III. grupta 406.9 TL. olup işletmeler ortalamasında 320.8 TL.dır.

Tartışma ve Sonuç

Ülkemizde çayın yetiştiği Doğu Karadeniz Bölgesi çay için gerekli olan yağışı temin ettiğinden, herhangi bir sulama yapılmamaktadır. Yine ülkemizdeki çaylıklarda herhangi bir hastalık ve zararlı mevcut olmadığından dolayı, normal bakım dışında zararlılarla herhangi bir mücadele yapılmamaktadır. Bu da çayın kilogram maliyetini azaltmakta ve Türk Çay'ına dünya piyasasında avantaj sağlamaktadır.

Araştırmanın yapıldığı 1992 yılında Çaykur Genel Müdürlüğü, hükümetin isteği ile peşin para politikası izlemiştir. Yani satın alınan yaş çay yaprağı bedellerini aylık olarak peşin ödemiştir. Eksperler yaş çay yaprağı alımlarında yaprak sayısını gerekli biçimde kontrol etmemiş 2.5 - 3.5 yaprak yerine 5 - 6 yapraklı çay satın alınmıştır. Böylece sap oranı artmakta kalite düşmekte ve dolayısı ile yaş çay yaprağının maliyeti yükselmektedir.

1992 yılında Çaykur tarafından fazla miktarda çay yaprağı satın alınmış, fakat ihracat olanakları aynı oranda artırılamamıştır. Kuru çay fazlalığının stok edilmesi yoluna gidilmiş (103 600 ton kuru çay 1993 yılına devretmiştir (4).), bu da stok maliyetlerini artırmıştır. Kuru çayda kalite düşüşü ve maliyet artışlarının yoğun politik çıkarların gözetilmesinden kaynaklandığı görüşü ağırlık kazanmıştır.

Anketlerden elde edilen verilere göre, yaş çay yaprağı üreticilerinin tamamına yakın bir kısmı (%99'u) ürünlerini Çaykur'a vermeyi tercih etmektedirler. Bunun nedeni Çaykur'un devlet güvencesi altında olması ve özel sektörün ödemeleri geç yapmasından kaynaklanmaktadır. Ürünlerini özel sektöre vermeyi tercih eden üreticilerin (toplam

işletmelerin %1'i) tercih nedeni ise kontenjan fazlası ürünlerini elden çıkarmak istemeleri ve yakın çevrelerinin sahip oldukları fabrikalara vermelerindendir.

Lipton hariç, özel sektör firmalarının ürettiği kuru çayın tamamı iç piyasada tüketilmekte ihracat yapılmamaktadır. Üstelik özel sektörün bir kısmının ürettiği kuru çaylar, TSE (Türk Standartlar Enstitüsü) tarafından belirlenen TS 4600 siyah çay standardına tam uymamaktadır (13). Özel sektör Çaykur gibi bir pazarlama organizasyonuna sahip olmadığından dolayı ürettiği kuru çayı uygun koşullarda (ucuz ve vadeli) satma yoluna gitmektedir. Bunun sonucunda da özel sektörün elindeki sermayenin devir hızı yavaş olmakta ve ödemeler geç yapılmaktadır. Dolayısı ile üreticiler özel sektöre güvenmekte tereddüte düşmektedirler.

Dünya çay pazarında Türkiye'nin rekabet edebilmesi ve iyi bir çay ihracatçısı olabilmesi için, çay işletmelerinin ekonomik durumunun geliştirilmesi ve çay kalitesinin iyileştirilmesi şarttır (14).

Kaynaklar

1. Öksüz, M.,Ülkemizdeki Çayların Verimi ve Mamul Çay Kalite Özelliklerinin Tespiti. Çaykur Genel Müdürlüğü , Çaykur Yayını No:8, 1-7, 1987.

2. Kaçar, B., Çayın Biyokimyası ve İşleme Teknolojisi. Çaykur Genel Müdürlüğü, Çaykur Yayını No:6, 280-282, 1987.

3. Özyurt, H., Efendioğlu, İ. ve Vanlı, H., Çayın Türkiye Ekonomisindeki Yeri. Ekonomik ve Teknik Dergi Standard ,363, 58-67,1992.

4. Anonymous, Çaykur Genel Müdürlüğü Tarım Daire Başkanlığı 1992 Yılı Faliyet Raporu. 3-57, 1992.

5. Özyurt, H., Çay Ekonomisi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü, M.Y.O. Yayını No:5, 10-18, 1987.

6. Anonymous, Çaykur Genel Müdürlüğü Tarım Daire Başkanlığı (Basılmamış). 1992.

7. İşçil, N., Örnekleme Yöntemleri. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını. 99 - 142, 1977.

8. Ayyıldız, T., Erzurum İli Köylü İşletmelerinde İnek Sütü Maliyetleri. Atatürk Üniversitesi Yayınları. 6, 1978.

9. Kızıloğlu, S., Oltu İlçesi Tarım İşletmelerinde Münavebe-İşletme Faaliyeti İlişkileri ve En Kârlı Üretim Planının Belirlenmesi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi (Basılmamış). 10, 1989.

10. Yavuz, O., Erzurum Merkez İlçe'de Alternatif Finansman Kaynakları ile Sığır Besiciliği Yapan İşletmelerin Doğrusal Programlama Yöntemi ile Ekonomik Analizi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Doktora Tezi (Basılmamış). 11, 1990.

11. Açıl, F., Tarımsal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması ve Memleketimiz Tarımsal Ürün Maliyetlerindeki Gelişmeler. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları 567, 21 -22, 1974.

12. Özçelebi, İ., Pasinler İlçesinde Ayçiçeği ve Patates Üretiminde Girdi Tespiti ve Maliyet Hesabı Üzerine Bir Araştırma. Atatütk Üniversitesi Yayınları No: 655, Erzurum M.Y.O. Yayınları No: 2, Araştırma Serisi No: 2, 21-25, 1988.

13. Tüfekçi, M., Siyah Çay Kalitesi ve Standardlar. Ekonomik ve Teknik Dergi Standard , 363, 108-113, 1992.

14. Ayyıldız, T., Die Teewırtschaft ın Der Turkeı under Beson derer Berücksıcıhtıgung Der Erstellung eınes Export Fahıgen Teeangebots. Ausdem ınstitut für agrar politik und marktforschung der Rheinischen Friedrich Wilhelms Universitat Germany. T.C. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 125 - 126, 1969.